

Václav Havel: Český úděl? (fragmenty)

Kdybychom nebyli schopni ničeho víc než vzájemně se ohřívát vzpomínkami na dřívější úspěchy, slibujícími, že český národ nikdy neskoná, skoná by národ asi velmi záhy — neskoná-li, pak jedině proto, že tisíce jeho příslušníků budou boj za určité docela konkrétní hodnoty chápat — bez dlouhých řečí — jako svůj každodenní, aktuální a riskantní úkol, úkol nikoli národní, ale prostě lidský.

Ze vzpomínky na srpen skutečně nelze natrvalo žít, zvláště když to je dnes už stále víc jen jeden z dovolených způsobů, jak neškodně ventilovat obecné mínění, aniž by ústilo v nebezpečí „nedovolené“ činnosti, a jak potřebu aktuální aktivity úspěšně ukájet pseudoaktivitou sebeobdivného vzpomínání. Nic naplat: dnes máme únor 1969 a každý odkaz k srpnu, zastírající únorové problémy, staví ve skutečnosti smysl toho, co rozumíme „srpnem“, na hlavu: vždyť nechceme-li ztratit poslední zbytky toho, co jsme se tehdy snažili zachránit, nezbyvá nám, než prostě vstoupit do dnešní pře.

Neříkám samozřejmě, že bychom se neměli vracet k srpnu, jde jen o to, proč se tam vracet: nikoli proto, abychom se léčili z dnešních pochybností novým a novým zjišťováním, jak jsme tehdy byli dobří, ale proto, abychom si — konfrontováním s dnešními problémy — znovu a znovu připomínali, co jsme to vlastně ještě před několika měsíci veřejně říkali, co jsme to psali na zdi, co jsme si mysleli a co žádali. Bylo v tom všem přece — vzpomeňme si dobře! — cosi víc než jen nesouhlas s vojenskou intervencí, bylo to přece zároveň jakési neoficiální všelidové referendum o tom, jaké mají být v zemi poměry, byl to přece zároveň velký vzájemný slib, že od určitých hodnot nikdy neustoupíme! Ano, jako výzva k přítomnosti má návrat k minulosti smysl, ale jedině tak. Čili: minulé činy — byť tisíckrát radikálnější než dnešní — jsou bez výhrad akceptovány a adorovány — v době, kdy je už pohltila minulost a tohle jejich hodnocení bylo takřikajíc „ratifikováno“ společenskou mocí i soudem dějin a je tudíž bez rizika; k současným činům však, které by zajisté podporu potřebovaly naléhavěji, zůstává rezerva — jsou totiž otevřeny do neznáma, nikde není jistota, že se nešlápne vedle, lze se tu snadno zmýlit a navíc tu hrozí nepříjemná možnost konfliktu s mnohými spoluobčany bez záruky, že se člověk neoctne v menšině. Opravdu: oč snazší je říkat si, jak jsme byli dobří před srpnem a jak jsme byli báječní v srpnu (když sem na nás přišli ti zlí), než zkoumat, jací jsme vlastně dnes, kdo z nás je ještě dobrý a kdo už nikoliv a co je třeba dělat, abychom byli právi svým dříve dobytým zásluhám!

Svět se neskládá — i když by bylo velmi pohodlné si to tak představovat — z hloupých velmocí, které můžou všechno, a chytrých malých národů, které nemůžou nic. Vždyť přece to, co se stalo, se nestalo proto, že jsme Češi a že Češi vždycky musí trpět od svých sousedů (neboť to je jejich „český úděl“), ale z důvodů docela jiných, konkrétnějších. Převádět řeč na fátum „českého údělu“ znamená

odvádět ji od skutečných příčin dnešní české situace a skutečných možností jejího řešení, vyvazovat se z nepříjemné povinnosti podrobit kritické reflexi různá svá ideologická dogmata, předsudky a iluze, a rozptýlit konkrétní historickou odpovědnost konkrétních historických osob do nepostížitelného kosmu obecných dějinných paralel a abstraktních souvislostí.

Kdybychom vycházeli z představy, že totiž maličké, hloupě umístěné, hodné, inteligentní, trápené a k trápení odsouzené Československo se stalo vlastní pílí nejdůležitějším bodem světa, za což ho jeho zlí sousedé, které si samo nevybralo, kruté potrestali, takže jedině, co mu dnes zbývá, je jeho duševní (a zřejmě v soukromí pěstovaná) převaha nad nimi — kdybychom tedy vycházeli z této kýčovitě představy o svém „údělu“, upadli bychom do nacionálních sebeklamů, které by nás také mohly — jako národní komunitu — ochromit na celá desetiletí.

Skutečně, dnešní chvíle je nejméně vhodná k tomu, abychom si lhali do kapsy: naší jedinou možností je vyvodit z toho, co se stalo, všechny patřičné konsekvence, zbavit se všech iluzí a jednoznačně se rozhodnout, co vlastně chceme a co pro to musíme dělat; nenamlouvat si přitom, že to, co děláme, je něčím víc, než čím to je, ale tím víc se o to prakticky, denně, houževnatě a s jasným vědomím všech rizik bít; a hlavně neukolébávat se sebelichotivými a sebebelhávajícími řečmi o své národní inteligenci, moudrosti, kultuře, o kráse svých minulých činů a fatálně nám souzené tíze našeho národního údělu. „Moudrost“ a „kulturnost“ vznikají totiž a fungují bezděky, neuvědoměle a nenaplánovaně, jako jakési „vedlejší produkty“ konkrétní a reálné práce, nikdy však netvoří samy o sobě jakýkoli smysluplný program nebo cíl — národ, který by je tak chápal a sám u sebe dokonce shledával, prozrazoval by tím jedině, že ve skutečnosti příliš kulturní není, protože potřebuje takové řeči jako lék na své komplexy.

Václav Havel: Český úděl? Vydáno poprvé v časopise Dnešek, č. 1, 1969, jako odpověď na esej Milana Kundery Český úděl, vyšlý v Listech č. 7–8, 1968.

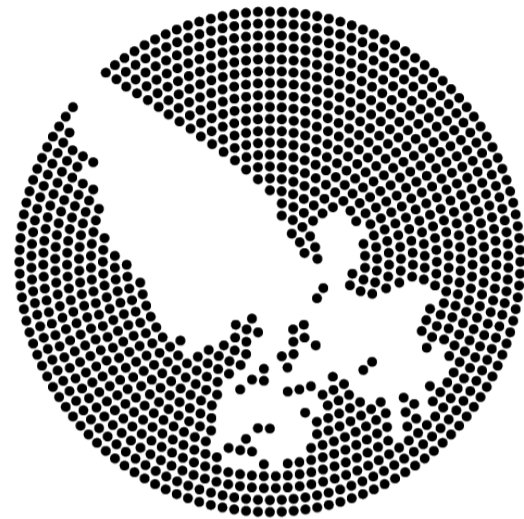
'68

Mimořádné
uvvedení
3. května 2018

Premiéra
12. září 2018

Matěj Nytra a kolektiv
autoři

J. A. Pitínský
režie

HaDivadlo

Sezona 43: Věčný návrat — Krize budoucnosti

autor: Matěj Nytra a kolektiv
režie: J. A. Pitínský
dramaturgie: Matěj Nytra
scéna: Milan Nytra
kostýmy: Kateřina Kumhalová a Anna Chrtková
hudební spolupráce: Richard Dvořák

hrají:
Mark Kristián Hochman
Zbyšek Humpolec
Táňa Malíková
Magdalena Straková
Jiří Svoboda
Cyril Drozda
Jan Lepšík
Marie Ludvíková
Simona Peková
Kamila Valušková
Miroslav Ukul Kumhala
Kateřina Kumhalová
Barbora Špatná
Markéta Hasilová
Eva Pešová
Karel Hanák Fláva

1h 30 minut

„Všechnu moc imaginaci!“

Jean-Claude Carrière: Jaká revoluce?

Zdalo se, že revoluce může vypuknout ihned, a protože jsme jinou neznali, nemohla být než „socialistická“. Celá země se při tom slově začala chvět. Někteří znali pouze hrozné vize. „Viděli jsme projet plnou rychlostí asi desítku nákladáků s po zuby ozbrojenými dělníky okolo Porte d'Orléans!“ sděloval jakýsi člověk, nebyla to ale pravda.

Revoluce. To slovo se rozletělo na všechny strany. Vystávalo z každého novinového odstavce. Všichni jsme byli revolucionáři, byli jimi dokonce i muži mého věku, které jsem potkával na ulicích. Ale byla revoluce vůbec možná? A proč ta potřeba všechno rozmetat vypukla tak znenadání na konci šedesátých let, kdy se všichni shodovali v tom — a shodují se stále — že přes nukleární hrozbu, o které se každý zmiňoval, to bylo období spíše veselé a bezstarostné?

Často jsem o tom mluvil se svým přítelem Guy Bechtemem, filozofem, posléze historikem, a ten byl spíše skeptický. Revoluce, říkal mi, nevznikají z ničeho. Většinou korunuji evoluce, sociální transformace, které již proběhly ve zdlouhavém vývoji národů. Oběma nám bylo třicet sedm let a byli jsme přirozeně mezi dvěma věky. Oba dva ženatí a otcové rodin, nevypadali jsme ještě jako zkosnatělí starci, ani jsme se necítili zasaženi uvnitř studentským nadšením — Bechtel ještě méně než já. Znali jsme válku, pak mír, přiděly, těžké odklizení ruin staré Evropy, „vyhrnuté rukávy“ obnovy a ve chvíli, kdy se vše zdálo být konečně ve svých kolejkách, kdy koloniální války byly zapomenuty, kdy i rudá hvězda komunistické strany se zdála bledší než o deset let dříve, zvedá se brutální a nesmířitelný odpor.

Mladí nás svírají uprostřed noci, hrdě provolávají své „tužby“ a křičí na nás, abychom otevřeli oči. Nespěte už. Chytili jste se na lep, propadáte se do bažiny! Manipulují s vámi, hypnotizují vás! Probudte se!

Blesk a hřmění na jarním nebi. Bouře a krupobití v Latinské čtvrti. A to vše předkládáno jako samozřejmost, jako by se strom všech svobod bez odporu nabízel ke sklizni. Opravdu jste si ničeho nevšimli? Necítíte v tomto vzteku blahodárny účinek a svěžest?

Ale jak otevřít oči? A otevřít je čemu? Chiméra, která se rýsovala, zůstala pro nás potměšlá. Kde měla hlavu a kde ocas? Můžeme se ponořit do tunelu nebo skočit do studny bez konce a dna? Myšlenka socialistické revoluce kopírovaná podle režimů, které drtily východní Evropu (nelze zapomenout na Budapešť ostřelovanou ruskými tanky na podzim roku 1956) se nám zdála absurdní a odpuzovala nás. Utopie, pro kterou nám zůstaly ještě nějaké zbylé sympatie, nevlála na žerdi rudé zástavy. Připojovala se spíše z nedostatku něčeho lepšího k několika černým praporům třepetajícím se tu a tam v průvodech nebo zasazeným v oknech anarchistů.

Ale jak si přát anarchii a nesníť? Radikální absenci veškeré moci? A hlavně: jak ji organizovat?

V několika dnech se v kumbálech Sorbonny a stejně tak i všude v Paříži formovaly

„politické skupinky“. Mladí ideologové, úžasné vzrušení, zde pracovali dnem i nocí, trockisté, maoisté, lidé využívající situaci i ti ostatní. Pro zjednodušení se jim říkalo „levičáci“. Avšak texty, které hlásali, si naši pozornost nezískaly. Připadaly nám dětské a upjatě směšné — nabitě křečovými formulacemi, které je o deset, patnáct let později dovedly přímo do čítanek stupidity.

Byli jsme s Bechtemem již příliš staří na tento špatně omytý salát. Už jsme nebyli schopni ho polknout. Co dělat? Kde najít směr v chaosu? Pravý hlas ve zmatku?

Francouzská květnová utopie z roku 1968 se vyznačovala tou zvláštností, že pouze ničila. Zdánlivě. Přesto byla, zdá se mi, historicky vzato utopií nejpłodnější a nejrealističtější. Myslím na její náhlost, mládí, radikalismus a odmítnutí prefabrikované společnosti.

Až mnohem později nám došlo, že pod dlažebními kostkami proudily nové a důležité myšlenky. Ty se tu a tam objevovaly v dalších desetiletích: například definice a potřeba ekologie, právo žen na antikoncepci, zrušení trestu smrti, právo homosexuálů na důstojnost a zasahování do věcí veřejných.

To jsou myšlenky zrozené z barikád.

Ani zapomnění, ani odsouzení nemá trvání. Dějiny nedělají nic, nebo téměř nic náhodně. Ještě dnes se setkávám s lidmi mladšími než jsem já, kteří jsou přesvědčeni, že „květen 68 byl omyl“, nesmysl nebo bezvýznamná krize vyvolaná nervovým přetlakem. Někteří se domnívají, že šlo o ránu zasazenou bolševiky. Tato omezená hodnocení značně pokulhávají. Ať si to přejeme nebo ne, květen 68 se odehrál a dodneška jsme jím všichni poznamenáni.

Tenkrát se s žádným zítřkem nepočítalo. Kam až vzpomenu, v uších mi zní jen výzvy k boji, k demolici, pokřik na zteč.

Útok studentů zpočátku mířil na „přežitý“ školský systém obviňovaný z dogmatismu, autoritářství a zkosnatělosti. Dále volal po změně postavení profesorů z pozic posvátných prelátů, držitelů kouzla poznání a ujařmujících žáky a studenty chronickou sklerózou. Ať už četli Margaret Maedovou či nikoliv, studenti skandovali svoji touhu učit se pouze „to, co opravdu chtějí“, a tvrdě odmítali autoritu svých učitelů. Chtěli „svobodné vzdělání“ (dvě slova, která si mohou odporovat), a hlavně chtěli vzdělání přizpůsobené světu jejich přání, ten však byl definovaný pouze negací. Šlo o postoj, který měl systematicky narušit celé naše vzdělání za třicet pět let — a to, jak víme, ještě zdaleka nekončí.

Pro pařížskou utopii roku 1968 byla v daný moment charakteristická prázdnotou zahalená budoucnost. V záplavě slov si šlo jen těžko představit vysněnou společnost, která by byla navíc jednotná. Utopie tu váhala mezi záměrnou anarchií (černý prapor), jejíž některé příklady jsme hledali v Katalánsku třicátých let, a drtícím sovětismem, přízrak, který šel těžko zahnat.

Jak tedy nalézt v několika málo týdnech v této změti názorů světlou cestu dál, jak načrtnout být jen nahrubo jiný svět? Úkol byl nad naše síly, a to tím spíš, že odpůrci, jejichž přítomnost jsme si ve Francii uvědomovali, byli proti jakékoliv většinové akci. Opravdová práce, jak tomu často bývá, probíhá ale ve skrytu. Daleko od schůzí a proklamací.

Jean-Claude Carrière: Léta utopie (z originálu Les annés d'utopie, 2003, přeložila Helena Luttererová-Poněšick). Praha: Bookman, 2004.

Godard par Godard

Čiňanka? Nemám zájem být nějakým prorokem. Čiňanka je reformní film. Ukazuje mé chyby. Dokazuje, že jsem se nedokázal spojit s lidmi, se kterými bylo třeba se spojit, a že jsem dal přednost osamělé práci na způsob básníka, říká si: oni tomu nerozumí, ale přesto to natočíme. A pak, tento film ukazuje také jejich chyby, neboť se dívají na podívanou na plátně tak, jako by to, co je na plátně, reprezentovalo život. Čiňanka byla laboratorním výzkumem, jak lidé prakticky žijí. Mrzelo mě, že jsem vytvořil pouze laboratorní výzkum.

Natáčení filmů je součástí jistého boje. Když člověk řekne, že se k tomuto boji připojí, je třeba si dobře uvědomit, v čem a zda vůbec je v něm schopen pomoci.

Abychom natáčeli politicky správně, musíme se spojit s lidmi, o kterých si myslíme, že jsou politicky správní. To znamená s těmi, kteří jsou utlačováni, kteří jsou porobeni režimem a kteří proti takovému útlaku bojují. A dát se do jejich služeb. Učit se a ve stejné chvíli je učit. Opustit myšlenku vytvořit film. Opustit koncept autora tak, jak byl definován. V něm se skrývá zrada a naprostý revizionismus. Koncept autora je pojmem zcela reakcionářským. Nebyl takový asi v době, kdy autoři představovali určitý vývoj ve vztahu k feudálním vlastníkům. Ale ve chvíli, kdy spisovatel nebo filmař řekne: já chci být šéf, protože jsem básník a bůhví co ještě, pak je to čisté reakcionářství. V socialistickém ráji se nemusí ten, kdo se chce stát filmařem, nutně filmařem stát. Stane se jím, je-li to dobré pro všechny. Mně by to vůbec nevyhovovalo...

Jean-Luc Godard: Texty a rozhovory (z originálu Jean-Luc Godard par Jean-Luc Godard, 1984 a 1998, přeložili David Čeněk a kolektiv). Jihlava: JSAF: 2005.

Granum sinapis

Jak dítě buď nech stranou chuť a světa chtíč, vše v sobě zničí a opustí prostor, odvrz čas, an musí ven i přelud, sen. Jdi úzkou z cest, kam vede zvěst ke stopám pustin, stopě spás.

Mistr Eckhart: Granum sinapis (přeložil Miroslav Matouš). Praha: H+H, 2018.

www.hadivadlo.cz #hadivadlo

Centrum experimentálního divadla, p.o.
ředitel: Petr Oslzly

umělecký šéf: Ivan Buraj
dramaturg: Matěj Nytra
produkce a pr: Anna Stránská
ekonom: Nikola Cziglová

herecký soubor:
Lucie Andělová, Cyril Drozda, Mark Kristián Hochman, Zbyšek Humpolec, Agáta Kryštůfková, Jan Lepšík, Marie Ludvíková, Táňa Malíková, Miloslav Maršálek, Simona Peková, Magdalena Straková, Jiří Svoboda, Jiří Miroslav Valušek, Kamila Valušková

promo: Magdaléna Hlatká
vstupenky: Dominika Polášková
ferman: Táňa Dolečková
inspicient: Miroslav Kumhala
šéf techniky: Tomáš Saavedra Komínek
mistr světél: Jakub Kubiček, Adam Gazárek, František Kumhala
mistr zvuku: David Fadinger, Karel Hanák Fláva, Pavel Boika
av technik: Ondřej Hanslian
garderoba: Kateřina Kumhalová, Barbora Hortviková
rekvizity: Eva Pešová, Markéta Hasilová
stavba: Adam Krutiš, Michal Matoušek, Roman Švanda, Mikuláš Utinek
správce budovy: Roman Švanda
grafický design a sazba: Lukáš Kijonka, Nela Klímová
malba: Alexey Klyuykov
foto: Kateřina Barviřová
hlavní pokladní: Sviatana Buyevich
šéfka uvaděčů: Anna-Natalia Fajnorová

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla, příspěvkovou organizaci. Inscenace se uskutečňují za finanční podpory MK ČR.

HaDivadlo
scéna Centra experimentálního divadla,
příspěvkové organizace

Alfa pasáže, Poštovská 8d, 602 00 Brno

